

UN NOU MODEL PER A L'ESTUDI DELS PROCESSOS DE SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA. L'ANÀLISI DEL PAÍS VALENCIÀ

Ernest QUEROL

0. INTRODUCCIÓ

En aquest article presentarem el model per a l'estudi dels processos de substitució lingüística en el qual hem estat treballant des de fa 15 anys¹. A més de la proposta teòrica, n'exposarem la seva comprovació empírica que hem realitzat en tots els territoris de parla catalana en què ens ha estat possible (a Catalunya els anys 1993 i 2000, al País Valencià, el 1998, a les Illes Balears, el 2001 i a Andorra, el 2002)². Per tant, disposem de moltes dades sobre la realitat valenciana i en comentarem aquelles que són claus per a entendre-la.

Aquest nou model es justifica perquè creiem que cal un nou marc teòric per a estudiar els processos de substitució lingüística atès que els resultats que s'aconseguien amb el concepte d'actitud lingüística no eren gens significatius estadísticament i, per tant, tota l'anàlisi es basava en la interconnexió entre variables (correlacions)³ que amb prou feines depassava el 10% i tenia un poder explicatiu que no es podia considerar rellevant (Wicker, 1969)⁴.

A continuació, exposarem, doncs, els passos que vam seguir per a l'elaboració del nostre model i els resultats que vam obtenir, el 1998, quan el vam aplicar al País Valencià.

1. EL NOU MODEL

La insatisfacció motivada per les dades obtingudes amb el model dominant de les actituds lingüístiques ens va dur a una reflexió sobre dues qüestions: la primera, sobre els paradigmes

1. Definim un procés de substitució lingüística com: l'aïllament progressiu i reduït de l'ús d'un idioma en la seua expansió demogràfica, en la seua extensió geogràfica i en els seus àmbits d'ús i, per tant, també en la *representació* de les seves possibilitats d'ús. Una versió anterior d'aquesta definició (Querol 1994: 24-26) la recull textualment el Diccionari de sociolingüística (2001) editat per l'Enciclopèdia Catalana, tot i que sense esmentar la font.

2. Trobareu els resultats complets sobre el País Valencià a Querol (2000a), d'altres de parcials a Querol (2000b i 2000c). Sobre Catalunya, podreu llegir els resultats més complets a (Querol 2001c) i d'altres de parcials a Querol (2001a i 2001d). Una primera comparació entre Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià es presentarà a Querol (2002).

3. Les correlacions medeixen, descriuen i expliquen com estan relacionats dos factors. És a dir, quin grau d'associació, d'interconnexió hi ha entre ells, si fan joc l'un amb l'altre. Per exemple, la relació entre el nombre de cigarretes fumades i el càncer de pulmó.

4. Podeu llegir una descripció dels processos de substitució lingüística i de les variables intermèdies que pretenen estudiar el comportament lingüístic a Querol (2000a: 45-87) o bé a Querol (1999a: 47-99).

de la sociologia de la llengua seguint l'obra de Kuhn (1962 i 1977), i, la segona, sobre un nou enfocament que augmentés la complexitat dels instruments d'anàlisi. Així, en primer lloc, ens vam adonar que ens convenia abandonar els models que només se centraven en una llengua o en dues amb la finalitat d'aconseguir un enfocament ternari. En segon lloc, vam creure que calia fugir dels esquemes monocausals en les ciències socials i no considerar només un únic factor en l'anàlisi (com les actituds lingüístiques que hem esmentat). I, finalment, vam creure que era molt convenient bandejar aquells paradigmes que els sociòlegs consideraven que tenien una capacitat explicativa menor (Ritzer, 1980, 1981).

A partir d'aquest raonament, vam considerar que les característiques principals que convenien al nostre model eren: la consideració de tres llengües, la utilització de més d'una variable explicativa i la inserció de l'estudi en el paradigma de la definició social. Per a una explicació més extensa i completa dels fonaments del model que proposem, vegeu Querol (2000a: 21-43; o bé, 1999a: 13-46)⁵.

Val a dir que era molt més fàcil presentar les necessitats d'un nou model que elaborar-lo. En efecte, només el fet de considerar més d'una variable explicativa comporta moltes dificultats: quantes variables hi haurien d'haver? I quines? Després d'una reflexió ponderada, ens vam adonar que només l'analogia ens podia treure de l'atzucac. Havíem de trobar, doncs, alguna disciplina que resolgués de manera efectiva una qüestió com la que ens plantejàvem.

I va ésser una teoria matemàtica la que ens va fer veure les semblances que hi havia entre el que nosaltres estàvem cercant i els seus plantejaments.

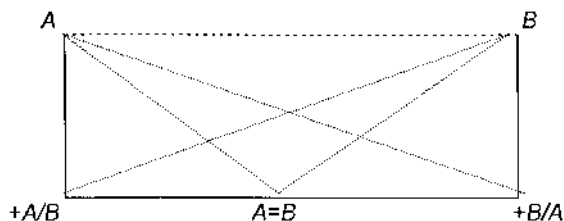
Cal dir que prèviament havíem estat estudiant l'estructura dels processos de substitució lingüística i havíem proposat un esquema que pogués donar compte dels canvis de llengua sobtats, tant individuals com col·lectius (Querol, 1999a i 2000a). De fet, el nostre estudi sobre la transmissió intergeneracional (Querol 1990), que havíem iniciat el 1985 i que contenia entrevistes als progenitors catalanoparlants que havien transmès el castellà a la seva descendència, ens havia fet veure molt clarament tres coses. En primer lloc, que els avenços significatius dels processos de substitució tenen un caràcter individual. És a dir, que són algunes persones les que *capitanegen* la substitució d'una llengua per una altra i que aquest fet no es recollia mai en els esquemes sobre els processos de substitució lingüística. En segon lloc, que el paper d'aquestes persones com a model a imitar havia de ser central en l'estudi d'aquests processos. I, en tercer lloc, que eren del tot significatives les referències a una tercera llengua, que aparentment no estava en contacte amb les altres dues, com l'anglès, per justificar la no-transmissió intergeneracional del català. Justament aquest fet ens va fer comprendre que calia un model ternari per a l'estudi d'aquests processos.

Doncs bé, un esquema tan senzill com el que tenim a continuació va ser el desllorigador⁶ per millorar l'anàlisi dels processos de substitució lingüística.

5. Per a d'altres aproximacions al model podeu consultar Querol (1997), que se centra en la teoria de les catàstrofes, Querol (1999b), que a més es planteja la inversió dels processos de substitució lingüística, i, finalment, Querol (2001b) on es relaciona el model amb les dades obtingudes el 1993 i el 2000 a Catalunya.

6. Justament, la conjuntura, l'articulació: d'un esquema rígid i lineal passem a un esquema que forma un rectangle i que permet traçar-hi diagonals i línies que van al mig del costat inferior.

QUADRE 1. Esquema de les evolucions contínua o discontinua dels processos de substitució lingüística

Font: elaboració pròpia.

La línia contínua indica un camí sense interrupcions que passa pels diferents estadis que separen l'ús de la llengua *A* de l'ús de la llengua *B*. Les línies discontinües, en canvi, assenyalen els possibles salts, és a dir, les discontinuïtats. Aquest esquema ens pot servir tant per representar els canvis individuals com els col·lectius, per la qual cosa també inclou la no-transmissió intergeneracional, que és el canvi d'*A* a *B* o de *B* a *A*.

I per què ens resolvia tantes coses? Doncs perquè ens permetia donar compte dels canvis sobtats i ens feia adonar que la catàstrofe en papallona tenia la seva mateixa estructura⁷. Però no tan sols això: buscant una analogia, ens vam trobar amb l'isomorfisme perquè, sense canviar absolutament res, les definicions dels estadis de la catàstrofe en papallona ens servien perfectament per a definir les cinc situacions que tenim a l'esquema. Aquesta coincidència ens va recordar Ted Bastin quan diu que "El descobriment d'un fragment de les matemàtiques que quadri amb el món d'una forma nova és un esdeveniment rar".

I és més, després d'assimilar aquesta descoberta, hem copsat que qualsevulla situació amb dos pols oposats es pot dividir en aquests cinc estadis i tenir aquesta mateixa estructura. De fet, moltes de les nombrosíssimes aplicacions d'aquesta teoria de les catàstrofes desenvolupades per Zeeman (1977) i per Poston i Stewart (1978), entre d'altres, es fonamenten en aquesta coincidència⁸. Tanmateix, el repte està en trobar els factors que determinen l'evolució de cada situació.

I aquesta teoria matemàtica també ens soluciona el nombre de factors que han d'intervenir en els processos de substitució. En efecte, després d'haver comprovat que ens trobem davant de situacions estructuralment idèntiques, és a dir, isomòrfiques, *va de soi* que els factors que hi intervenen han de ser els mateixos en l'una que en l'altra. I les caracteritzacions que fa la teoria de les catàstrofes són molt clares en aquest sentit: un *factor normal* i un *factor de separació* (als quals també s'anomena *atractors* perquè decanten el moviment cap a un cantó o cap a un altre), un *factor de biaix* i un *factor de compromís*. Per tant, el següent pas que hauré de fer és trobar quins seran aquests factors que influiran en els contextos lingüístics.

7. Una catàstrofe és qualsevulla transició discontinua que ocorre quan un sistema pot tenir més d'un estat estable o quan pot seguir més d'un curs estable de canvi. De fet, respecte al quadre 1, la figura que dibuixen les línies discontinües és la mateixa que la que representa la catàstrofe en papallona.

8. Per a una introducció aclaridora de la teoria de les catàstrofes recomanem el llibre de Woodcock i Davis (1978). També són de molta utilitat les reflexions del seu creador, René Thom (1980 a, 1980b).

Pel que fa als paradigmes sociològics vèiem de manera molt clara que les teories que se centraven quasi exclusivament en el context no ens podien ésser d'utilitat perquè era clar que hi havia persones que tot i compartir el mateix context es decantaven per no transmetre la seva llengua a la seva descendència i, en canvi, d'altres no; per tant, havíem de seguir altres teories que possessin l'èmfasi en la construcció social de la realitat. En aquest sentit, sempre ens havia interessat la teoria de les representacions socials proposada per Serge Moscovici (1961, 1984), Wilhem Doise (1986) i Denise Jodelet (1989), de la qual manllevem la definició que proposa de *representació social*:

"És una forma de coneixement socialment elaborat i compartit que té una visió pràctica i que concorre en la construcció d'una realitat comuna a un conjunt social". (Jodelet, 1989: 36).

Per dir-ho d'una manera planera (per bé que imprecisa) seria la *idea*, la *imatge mental*, que ens fem d'allò que concixem, per exemple, de les llengües del nostre context.

Per tant, tenint resoltes dues de les característiques del nostre model (la necessitat d'ésser ternari i la d'inscriure's en el paradigma sociològic de la definició social) ens calia centrar-nos a trobar els factors que havien d'intervenir en la tria de llengües. Els dos pols oposats, els dos atractors, serien els *grups de referència*⁹ de les dues llengües en contacte directe: el més fort és el que *atreu* alguns dels parlants cap a la seua banda¹⁰. El factor de biaix incidiria en el context quan la importància de la representació de la llengua substituïdora fos més gran que la de la llengua en procés de substitució. I el factor de compromís entraria en joc quan la importància de la representació de la xarxa social¹¹ de la llengua substituïdora fos significativa: faria que quan hi hagués algun parlant d'aquesta es confluís a emprar la seua llengua.

Així, aquest isomorfisme resolva els nostres dubtes. Serien els diferents valors que prendrien aquestes variables els que determinarien l'evolució dels processos de substitució. Aquest elegant model teòric tenia, doncs, totes les característiques que ens havíem proposat que tingués. Ara, només ens faltava demostrar que funcionava empíricament.

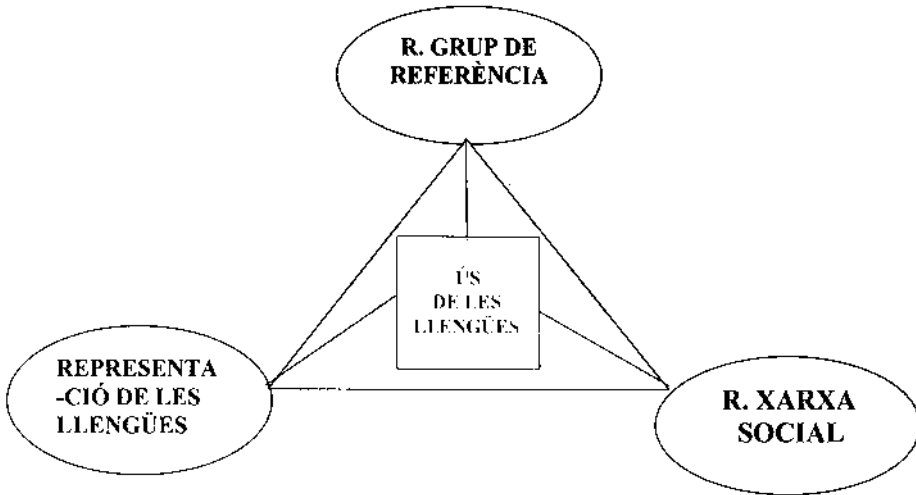
Com dèiem a la introducció, l'hem comprovat, mitjançant enquestes, quatre vegades (encara no disposem de dades d'Andorra) i totes elles amb uns resultats que, com a mínim, han multiplicat per 7 els obtinguts seguint el concepte d'actitud lingüística, amb correlacions que arriben al 75% (.868) entre l'ús de la llengua, que és la variable dependent, i la resta de variables: les representacions socials de les llengües, dels grups de referència i de les xarxes socials (que acabem de comentar). Vegem-ho en el quadre següent que ens vol mostrar la retroalimentació entre totes les variables.

9. Merton i Kitt (1950) caracteritzen el grup de referència dient que "Apunta a sistematitzar els determinants i les conseqüències dels processos d'avaluació i d'autoavaluació en els quals l'individu assumeix els valors o les normes d'altres individus i grups com un marc de referència".

10. No podem considerar la tercera llengua al mateix nivell que les dues que estan en contacte més directe, tot i que la teoria de les catàstrofes també ens resol aquesta possibilitat i que ja hem elaborat un model tenint en compte tres llengües, tanmateix, la seua complexitat és molt més gran.

11. Podem definir la xarxa social com el conjunt de persones que comparteixen una de les seves llengües i que tenen interaccions lingüístiques entre elles.

QUADRE 2. Relacions entre les variables independents i la variable dependent (l'ús de les llengües)

Font: elaboració pròpia.

2. ANÀLISI DEL PROCÉS DE SUBSTITUCIÓ LINGÜÍSTICA AL PAÍS VALENCIÀ

Com avançàvem a la primera nota, nosaltres definim un procés de substitució lingüística com: l'aïllament progressiu i reductiu de l'ús d'un idioma en la seua expansió demogràfica, en la seua extensió geogràfica i en els seus àmbits d'ús i, per tant, també en la *representació* de les seves possibilitats d'ús.

A continuació, veurem detingudament cadascun dels aspectes d'aquesta definició:

- dades descriptives: demografia i usos,
- dades explicatives: que ens permetran comprendre bé les descriptives,
- dades predictives: la representació de les possibilitats d'ús.

Extraïem les dades, com ja avançàvem, de la recerca que vam dur a terme el 1998; la descripció dels plantejaments i dels resultats es recullen a Querol (2000a: 92-205). Constituïen la mostra alumnes de 4t d'ESO de l'ensenyament públic de tot el País Valencià.

2.1. DADES DESCRIPTIVES: DEMOGRAFIA I USOS

La primera llengua apresada pels alumnes de 16 anys de la zona valencianoparlant és el castellà en un 72,4% dels casos i el català en el 25,1%¹². Pel que fa als pares barons és del

12. Les dades que oferim són sempre de la zona històrica valencianoparlant.

68,3% el castellà i el 28,8% el català. Les mares aprenen el 65,1% el castellà i el 29,9% el català¹³.

Quan els dos cònjuges són valencianoparlants no han transmès el català a la seua descendència en 9 casos (un 11,25% dins d'aquesta combinació); mentre que quan els dos són castellanoparlants no transmeten el castellà en 5 casos (l'1,89% dins d'aquesta possibilitat). A més, hem de considerar els matrimonis en què cada cònjuge parla una llengua, que representen un 18,2% del total. S'hi transmet el català en un 29,52% dels casos. Per tant, en total, en una generació ha minvat el nombre de valencianoparlants en un 4,25%.

Pel que fa als usos de les llengües, distingirem entre l'ús que nosaltres hem comprovat, és a dir, en la llengua en què han respost l'enquesta (24% en català, 76% en castellà), i l'ús que els estudiants han declarat que fan en el conjunt d'àmbits que els demanàvem. En aquesta segona possibilitat trobem un ús superior del català que en l'anterior, 31,16%, enfront del 68,84% del castellà.

2.2. DADES EXPLICATIVES

El model que hem exposat en el punt primer té com a principal finalitat explicar per què s'utilitza més una llengua que una altra, és a dir, quins factors fan que els parlants en triïn una o una altra. Vegem ara amb dades com es combinen les variables que hem proposat per poder justificar l'ús de les llengües. En primer lloc, comentarem les covariacions, és a dir, les **corre-lacions de Person** amb l'ús del valencià. Els principals graus d'associació amb l'ús del valencià són:

- xarxa social en valencià	.796
- representació del castellà	-.768
- representació del valencià	.713
- xarxa social en castellà	-.710

Aquestes dades ens mostren que la capacitat explicativa d'aquests factors és molt elevada, superior al 50% en tots els casos i arriba fins al 63,36%¹⁴.

El segon procediment estadístic que farem servir és l'**anàlisi discriminant**. Les Principals variables de la funció de l'anàlisi discriminant respecte a l'ús són:

- xarxa social en valencià
- xarxa social en castellà
- grup de pertinença

El percentatge d'estudiants correctament classificats al seu grup lingüístic segons l'ús que fan del valencià és del 64,4%¹⁵.

13. La diferència per arribar al 100% de la suma d'ambdues llengües correspon a les altres llengües apreses en primer lloc.

14. És a dir, el coeficient de correlació de Pearson al quadrat o coeficient de determinació, que pot ser interpretat com la proporció de la variabilitat d'un factor que pot ser explicada per l'altre factor.

15. Els percentatges que hem obtingut a Catalunya són molt superiors, arriben el 1993 al 83,8% i el 2000 al 72,3%.

El tercer procediment que emprarem és l'anàlisi de regressió múltiple. L'ordre en què ens situa les variables que determinen l'ús del català són:

- xarxa social en valencià
- xarxa social en castellà
- representació del castellà

Observem, doncs, que totes les anàlisis (les correlacions de Pearson, l'anàlisi discriminant i l'anàlisi de regressió múltiple) per veure quins factors incideixen en l'ús del valencià ens donen com a variable més important la xarxa social en valencià, és a dir, el grup de persones valencianoparlants amb les quals els alumnes tenen intercanvis verbals. Vegem-ho en el quadre 3, que resumeix les dades que hem comentat.

QUADRE 3. Dades explicatives de l'ús del valencià

Correlacions de Pearson	Anàlisi discriminant	Anàlisi de regressió múltiple
<i>xarxa social en valencià</i> .796	<i>xarxa social en valencià</i>	<i>xarxa social en valencià</i>
representació del castellà -.768	<u>xarxa social en castellà</u>	<u>xarxa social en castellà</u>
representació del valencià .713	grup de pertinença	representació del castellà
<u>xarxa social en castellà</u> -.710		

En segon lloc, tornem a trobar (en dues ocasions) la xarxa social, però ara en castellà. Els altres factors que també apareixen són: la representació (la *percepció*) del castellà i del valencià i el grup de pertinença (és a dir, el grup al qual els estudiants han dit que pertanyien). Per tant, les dues variables que són numèriques (la representació de les llengües i la representació de les xarxes socials), i que hem vist en el quadre 2, entren clarament en tots els procediments estadístics que hem utilitzat. La tercera variable d'aquest quadre, el grup de referència, pel fet d'ésser una variable qualitativa o categòrica, no hi pot entrar, encara que fins i tot ha aparegut en les anàlisis discriminant i de regressió múltiple. Tanmateix, mitjançant l'anàlisi de la variància respecte als altres dos factors que acabem de comentar veiem que les seves relacions són ben significatives (proves Scheffé).

Encara hem introduït un mètode nou d'anàlisi de dades, es tracta del **coneixement per grafs d'inducció** que ha estat elaborat per D.A. Zighed i per Ricco Rakotomalala, membres de l'ERIC (*Équipe de Recherche en Ingénierie des Connaissances*) de la Universitat Lumière Lyon 2. Aquest programa s'anomena SIPINA (Sistema Interactiu per als Processos d'Interrogació No-Arborescent)¹⁶. Nosaltres l'utilitzarem perquè pretenem poder predir els quatre grups lingüístics que hem establert:

16. Per obtenir més informació sobre els grafs d'inducció i sobre aquest programa, podeu consultar Rakotomalala (1997) i Rakotomalala i Zighed (2000).

- més valencianoparlants
- ús equilibrat de les llengües
- més castellanoparlants
- castellanoparlants exclusius

És a dir, amb les dades aconseguides amb el nostre model obtindrem les característiques que defineixen cada grup. És clar que en l'anàlisi s'exclouran les informacions que ens han permès realitzar aquesta classificació¹⁷. De fet, és un procediment semblant al de l'anàlisi discriminant, en el qual intervien les variables establertes, mentre que ara entren en el procediment, a més d'aquestes variables esmentades, totes les preguntes del qüestionari. Aquest nou instrument ens mostra, a més, quins són els segments numèrics que dins de cada variable o ítem permeten identificar millor cada grup. Vegem quines són les variables que ens permeten fer aquesta classificació en grups:

- 1r La transmissió de la llengua per part dels pares.
- 2n La representació de la llengua que no és la primera del parlant.
- 3r La llengua que han transmès els pares i la representació que es fan els alumnes del valencià. Dins del grup dels pares castellanoparlants (o amb la mare valencianoparlant) ens apareix la variable "identificació amb els valencians" per part dels fills.
- 4t La xarxa social en valencià (en dues ocasions, és a dir, en dos subgrups) i la representació que es fan del castellà. Si filem encara més prim en el grup dels pares castellanoparlants (o amb la mare valencianoparlant), trobem les preguntes sobre si els alumnes se senten europeus o no europeus i sobre si se senten bilingües o unilingües.

Per tant, excepció feta d'aquestes dues darreres variables i de la llengua que han transmès els pares –factor més que evident–, la resta de variables que aïllen millor els quatre grups lingüístics que hem proposat són les que ja consideràvem en les hipòtesis i que recull el quadre 2. És a dir, hem trobat una nova via de confirmació de la nostra proposta a través dels grafs d'inducció. Aquesta nova tècnica de *coneixement* ens permet, doncs, perfilar les característiques de cada grup amb molt de detall. Vegem-ho més clarament en el quadre 3.

17. També hem exclòs de l'anàlisi per grafs d'inducció les preguntes que demanaven si els alumnes se sentien valencianoparlants o castellanoparlants (autocategorització) per tal d'aconseguir una perspectiva no influenciada per qüestions tan directament relacionades amb la variable estudiada.

QUADRE 4. Descripció dels 4 grups lingüístics segons els grafs d'inducció

Més valencianoparlants	Alumnes amb: -Els dos pare s valencianoparlants, i -Amb una puntuació entre 137,5 i 415,5 a l'escala sobre la representació del castellà
Us equilibrat	Alumnes amb: -Els dos pare s valencianoparlants o el pare valencianoparlant i la mare castellanoparlant, i -Amb una puntuació entre 415,5 i 479,5 a l'escala sobre la representació del castellà
Més castellanoparlants	Alumnes amb una puntuació: - Inferior a 521 a l'escala representació del valencià , -Superior a 5,5 a l'escala " Identificació amb els valencianoparlants ", i - Inferior a 125 a l'escala " Índex de xarxa social en valencià " S'observa un subsegment d'aquest, encara més extrem, si, a banda de les condicions anteriors, els alumnes mostren una puntuació: -Fins a 36,5 a l'escala sobre la identitat: " Bilingüe – Unilingüe "
Castellanoparlants exclusius	Alumnes amb una puntuació: - Inferior a 521 a l'escala sobre la representació del valencià , i - Inferior a 5,5 a l'escala sobre " Identificació amb els valencianoparlants " S'observa un subsegment d'aquest, encara més extrem, si, a banda de les condicions anteriors, els alumnes mostren una puntuació: -Superior a 614,5 a l'escala sobre la representació del castellà .

Si el nostre problema, la principal qüestió de recerca que ens hem plantejant durant tots aquests anys, ha estat trobar les variables que determinaven l'ús del català, amb els procediments que hem acabat d'exposar creiem que hem aconseguit no tant sols identificar aquestes variables sinó fins i tot arribar-les a quantificar i a establir a partir de quins valors es donarà l'ús d'una llengua o d'una altra. I, encara més, dins de cadascuna distingim si pertany al grup que la utilitza més o menys.

Per a cloure aquest apartat sobre les dades explicatives exposarem uns resultats sorprenents que contradueixen part del que s'havia cregut respecte als estrats socials i l'ús del català al País Valencià. Si creuem les principals variables que hem delimitat amb els estrats socials, obtindrem resultats del tot inesperats, com ara que el grup d'extracció social alta és el que més utilitza el valencià¹⁸. Vegem-ho en el quadre següent, que ens mostra els grups segons l'ordre d'ús que fan del valencià.

18. Cal tenir present, com ja avançàvem, que l'enquesta s'ha passat a una mostra representativa d'alumnes de 4t d'ESO de l'ensenyament públic de tot el País Valencià.

QUADRE 5. Ús del valencià segons l'extracció social

ORDRE SEGONS LA UTILITZACIÓ DEL VALENCIÀ DE MAJOR A MENOR	VARIABLES
E. S. ALTA	-1r en la representació del valencià -1r en la xarxa social en valencià -3r en la xarxa social en castellà -darrer en la representació del castellà -darrer en l'ús del castellà ¹⁹ .
E. S. MITJANA MÉS BAIXA	-2n en la representació del valencià -2n en la xarxa social en valencià -darrer en la xarxa social en castellà -5è en la representació del castellà -5è en l'ús del castellà.
E. S. MITJANA-ALTA	-5è en la representació del valencià -3r en la xarxa social en valencià -4t en la xarxa social en castellà -3r en la representació del castellà -4t en l'ús del castellà.
E. S. MITJANA-BAIXA	-4t en la representació del valencià -darrer en la xarxa social en valencià -2n en la xarxa social en castellà -4t en la representació del castellà -3r en l'ús del castellà.
E. S. BAIXA	-3r en la representació del valencià -4t en la xarxa social en valencià -1r en la xarxa social en castellà -1r en la representació del castellà -2n en l'ús del castellà.
E. S. MITJANA	-darrer en la representació del valencià -5è en la xarxa social en valencià -4t en la xarxa social en castellà -2n en la representació del castellà -1r en l'ús del castellà.

19. Aquestes dades ja ens mostren el lligam que plantejàvem com a hipòtesi entre l'ús i la representació. Aquest estrat social alt, tant per al castellà com per al valencià, té les dues posicions extremes: representació més alta del valencià = ús més alt del valencià, representació més baixa del castellà = ús més baix del castellà.

El quadre 5 ens mostra de manera esquemàtica que el grup **d'extracció social alta** és el primer a utilitzar el valencià, i és també el que té la representació del valencià més elevada i la xarxa social en valencià més àmplia. És el tercer en la xarxa social en castellà i el que més baixa té la representació del castellà i l'ús d'aquesta llengua.

El segon grup en ús del valencià és el **d'extracció social mitjana més baixa**, també és el segon en la representació i en la xarxa social en valencià²⁰. Igualment van aparellats la representació i l'ús del castellà en el cinquè lloc, i la xarxa social en castellà és la més baixa.

El grup que ocupa el tercer lloc en la utilització del valencià és el **d'extracció social mitjana-alta**, que també és el tercer en la xarxa social en valencià i en la representació del castellà, el quart en l'ús d'aquesta llengua i el cinquè en la representació del valencià.

El quart grup en la utilització del valencià és el **d'extracció social mitjana-baixa**. També ocupa aquest mateix lloc respecte a la representació de les dues llengües. El castellà l'utilitza en tercer lloc i té la xarxa social en aquesta llengua en segon lloc. En canvi, té la xarxa social més baixa en valencià.

El cinquè lloc en l'ús del valencià l'ocupa el grup **d'extracció social baixa**. És el que té més altes la representació i la xarxa social en castellà i el segon lloc en ús d'aquesta llengua, el tercer en la representació del valencià i el quart en la xarxa social en valencià.

En darrer lloc està el grup **d'extracció social mitjana**, que és el que menys utilitza el valencià i en té la representació més baixa. En canvi, és el que més usa el castellà i té la segona representació més alta en aquesta llengua. Pel que fa a la xarxa social té la quarta més alta en castellà i la cinquena en valencià.

Totes les dades que hem exposat en aquest epígraf, com ja hem comentat, ens permeten explicar l'ús de les llengües d'una manera molt detallada, especialment amb els grafs d'inducció.

2.3. *Dades predictives: representació de les possibilitats d'ús*

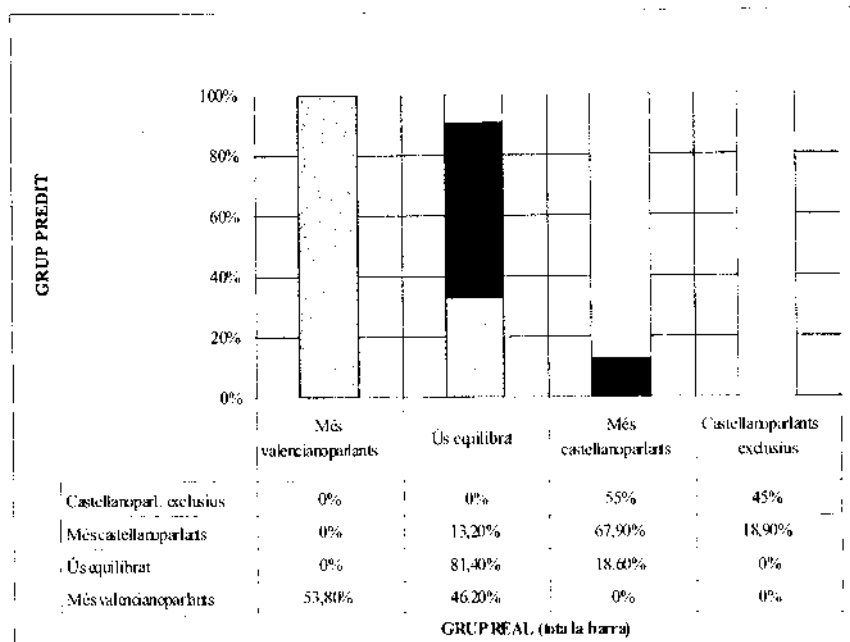
Fins ara hem exposat algunes dades respecte a la realitat valenciana i hem donat l'explicació dels factors que influeixen els usos de les llengües. Ara reprendrem unes dades que havíem avançat sucintament i farem un pas més: ens centrarem en la predicció dels quatre grups lingüístics en què hem dividit els parlants. És a dir, el nostre model, sense fer servir les dades sobre els usos lingüístics, classificarà els parlants en un d'aquests quatre grups. Així, la nostra proposta teòrica és capaç d'agrupar correctament el 64,4% dels casos classificats, que és un percentatge substancial o alt. Si dividim els parlants només en els dos grups lingüístics, els percentatges d'encert són molt elevats: respecte al castellà, un 86,8% d'estudiants correctament classificats en el seu grup lingüístic, i, per al valencià, un 81,4%.

Però tan important com el percentatge d'encerts en la predicció és el tipus tan lleu d'errors que presenta aquesta anàlisi discriminant, perquè sempre són amb el grup contigu. Vegem-ho en el quadre 6, considerant els quatre grups lingüístics que hem establert (corresponen en el gràfic a cadascuna de les barres): en classificar els alumnes més valencianoparlants no en situa cap, doncs, en el grup dels castellanoparlants, un 46,2% els col·loca al grup dels que tenen un ús equilibrat. En els alumnes que pertanyen a aquest darrer grup té un percentatge d'encerts del 81,4%; la resta els situa al grup de més castellanoparlants, que és contigu. D'aquest grup de més castellanoparlants, situa els alumnes en els dos grups dels costats

20. Observem novament el lligam entre la representació i l'ús (i ara també amb la xarxa social, que és un altra de les variables de les nostres hipòtesis).

amb un percentatge del 13,2% i del 18,9%, és a dir, amb un 67,9% d'encerts. Finalment, del grup de castellanoparlants exclusius només comet errors amb el grup contigu dels més castellanoparlants, encara que en un 55,0% dels casos.

QUADRE 6. Nivell predictiu del model (64,4%)

En definitiva, als alumnes que pertanyen als dos grups extrems només se'ls classifica com a parlants del seu grup o bé del grup contigu. Als que tenen un ús equilibrat en les dues llengües només els situa al seu grup i al contigu dels castellanoparlants. Aquest darrer grup és l'únic, doncs, que té alumnes classificats en els seus dos grups del costat tot i que el seu percentatge d'encerts és del 67,9%.

3. CONCLUSIONS

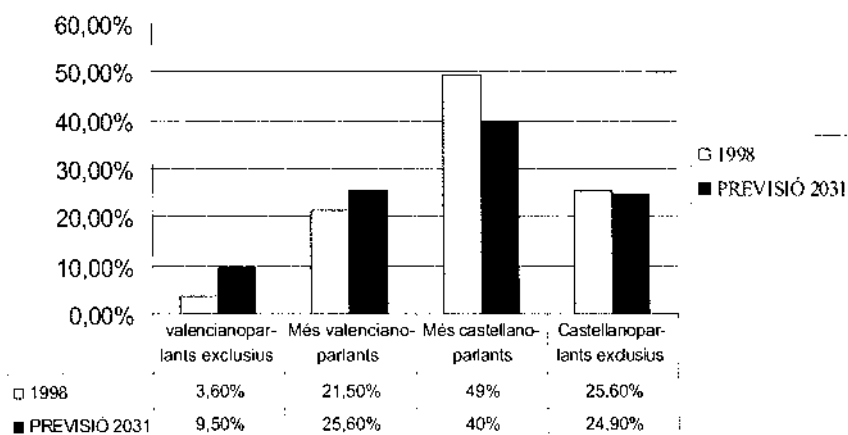
En primer lloc, ens adonem que el model que hem proposat, com a mínim, quintuplica els resultats del model dominant de les actituds lingüístiques i obté correlacions de més del 50% en les principals variables que expliquen l'ús del valencià, i arriben fins al 63,36%²¹. En segon lloc, hem vist que els quatre mètodes estadístics emprats (entre ells un de nou, el coneixement per grafs d'inducció, SIPINA) coincideixen a indicar-nos quines són aquestes variables que donen compte de l'ús del valencià. I, en tercer lloc, encara que aquesta experiència ens l'aporta el fet d'haver passat la mateixa enquesta amb set anys de diferència a Catalunya, el model que

21. A la recerca feta a Catalunya l'any 2000 les correlacions arriben al 75% (.868).

hem descrit també és capaç de fer previsions de futur sobre l'evolució del procés de substitució que hem pogut comprovar que es compleixen amb un percentatge molt alt i especificant cadascun dels grups lingüístics. Per exemple, les previsions fetes per a la propera generació (33 anys), només en els 7 anys transcorreguts del 1993 al 2000 ja s'han complert en un 36,36%, en un 51,72%, en un 71,08% i en -0,30%.

Pel que fa al País Valencià podem, doncs, fer el mateix tipus de predicció tornant a prendre la distància que hi ha entre el grup de pertinença i el grup de referència. Així, tindrem que el percentatge dels grups que parlen més valencià possiblement pujaran, mentre que els que parlen més castellà baixaran. Vegem en el quadre 7 quina serà la previsió que fem per a d'aquí una generació.

QUADRE 7. Previsió de com evolucionaran els grups lingüístics

Preveiem, doncs, que, si no hi ha canvis substancials, el grup dels que parlaran només valencià augmentarà d'un 5,9, els que parlaran més valencià pujarà d'un 4,1. Per contra, els dos grups que més utilitzen el castellà es reduiran: el dels que parlaran més castellà baixarà un 9% i el dels que parlaran exclusivament castellà minvarà un 0,70.

Així, dels dos contextos d'ús de la llengua catalana que hem estudiat més detingudament (Catalunya i el País Valencià) obtenim conclusions que considerem extensibles a altres contextos i llengües. En primer lloc, que l'ús de la llengua està lligat a factors diferents: d'una banda, com acabem de veure, al País Valencià la variable que més explica l'ús és la xarxa social, en canvi a Catalunya és la representació de la llengua catalana. Així, aquests resultats impliquen que:

1. Si l'ús de la llengua va lligat a la xarxa social i aquesta va minvant progressivament en la transmissió intergeneracional, el nombre de parlants també anirà reduint-se.
2. Si l'ús de la llengua es descriu principalment amb la representació d'aquesta, i no està tan lligada a la xarxa social, en la mesura que la representació sigui elevada, augmentarà el nombre de nous parlants.

Per tant, per a invertir un procés de substitució lingüística caldrà tractar:

1. d'afavorir la representació social de la llengua en retrocés
2. que la transmissió generacional no sigui negativa per a la llengua en retrocés o en perill de retrocedir.

No és el propòsit d'aquest article considerar les mesures que cal prendre per afavorir un canvi en la tendència actual. Només afirmarem, per acabar, que la validació en el context valencià del nostre model teòric i metodològic ens forneix d'una eina molt productiva per a l'estudi dels processos de substitució lingüística i per a la seua inversió²². I no tan sols això, al nostre parer, aquests avenços en el camp de la sociologia de la llengua poden ésser de molta utilitat en altres camps de les ciències socials.

22. Per a una anàlisi de la inversió del procés de substitució a Catalunya vegeu Querol (2001d).

BIBLIOGRAFIA

- DOISE, W. i PALMONARI, A. (1986): *L'étude des représentations sociales*, Neuchâtel-Paris, Delachaux et Niestlé.
- JODELET, D. (1989): "Représentations sociales: un domaine en expansion", dins Jodelet, D. *Les représentations sociales*, Paris, Presses Universitaires de France.
- KUHN, Thomas S. (1962): *The structure of Scientific Revolutions*, Chicago, University of Chicago Press. Trad. cast.: *La estructura de las revoluciones científicas*, México, Fondo de Cultura Económica. 1968.
- KUHN, Thomas S. (1977): *The essential tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*, Chicago, University of Chicago Press.
- MERTON, R. K. i KITT, A. S. (1950): "Contributions to the theory of reference group behavior", dins Merton, R. K. i Lazarsfeld, P. F. *Continuities in social research: studies in the scope and method of the American soldier*, Glencoe, Ill., Free Press.
- MOSCOVICI, S. (1984): *Psychologie Sociale*, Paris, Presses Universitaires de France, 1984.
- (1961): *La psychanalyse, son image et son public*, Paris, Presses Universitaires de France.
- POSTON, T. i STEWART, I. (1978): *Catastrophe Theory and its Applications*, London-San Francisco-Melbourne, Pitman.
- QUEROL, E. (1990): "El procés de substitució lingüística: la comarca dels Ports com a exemple", *Miscel·lània 89*, València, Generalitat Valenciana, pp. 85-196.
- (1997): "Un nou model per a l'estudi del comportament lingüístic: la teoria de les catàstrofes", *Caplletra*, 21, Tardor 1996, pp. 161-184.
- (1999a): *Cap a un nou marc teòric per a l'estudi de les variables dels processos de substitució lingüística*, Barcelona, Publicacions Universitat de Barcelona, Tesis doctorals microfitxades, 3568.
- (1999b): "A new Theoretical Approach to the Study of Reversing Language Shift: Catastrophe Theory" 7th *International Conference on Minority Languages*, Bilbao (en premsa).
- (2000a): *Els valencians i el valencià: usos i representacions socials*, Premi d'Investigació Francesc Ferrer Pastor, 1999, València, Editorial Denes.
- (2000b): "Resultats d'un nou model per determinar les variables que influeixen l'ús de les llengües (País Valencià i Catalunya)", *Congrés de Catalanística de Münster "Catalunya -un cas excepcional a Europa?"*, Secció: Multilingüisme, llengües en contacte i conflicte lingüístic (en premsa).
- (2000c): "Variables que afavoreixen l'ús del valencià", ponència presentada al *I Congrés Internacional Llengua, societat i ensenyament*, Alacant (en premsa).
- (2001a): "Evolució dels usos i de les representacions socials de les llengües a Catalunya (1993-2000)" *Noves SL*, num. 2, estiu.
- (2001b): "A new model for the Evaluation of Language Planning. A case Study: Catalonia (1993-2000)" *Sociolinguística* (en premsa).
- (2001c): *Els catalans i el català: usos i representacions socials*, Barcelona, Editorial Empúries (en premsa).
- (2001d): "Un exemple d'inversió del procés de substitució lingüística: Catalunya 1993-2000", 2n *Congrés Europeu sobre Planificació Lingüística*, Andorra (en premsa).
- (2002): "Els valencians i el valencià: comparació amb els catalans i amb els balears", ponència per al tercer Congrés de l'Escola Valenciana (en elaboració).

- RITZER, George (1980): *Sociology: A Multiple Paradigme Science*, Boston, Allyn and Bacon, edició revisada.
- RITZER, George (1981): *Towards an Integrated Sociological Paradigm*. Boston, Allyn and Bacon.
- THOM, R (1980a): *Modèles mathématiques de la morphogenèse*, Paris, Christian Bourgeois Editeur.
- (1980b): *Parábolas y catástrofes*, Barcelona, Tusquets Editores, Col. Metatemas, 11.
- WICKER, A.W. (1969): "Attitudes vs. Actions: the relationship of verbal and overt behavioral responses to attitude objects", *Journal of Social Issues* 25, pp. 41-78.
- WOODCOCK, A. & DAVIS, M. (1978): *Catastrophe Theory*. New York, E. P. Dutton. Trad. Cast: *Teoría de las catástrofes*, Madrid, 1986, Editorial Cátedra, Col. Teorema.
- ZEEMAN, E. C. (1977): *Catastrophe Theory: Selected Papers (1972-1977)*, Massachusetts, Addison-Wesley Publishing.